

EUROPAKO HIZKUNTZA GUTXITUEN EGUNKARIAK

Günther Rautz

euskarazko **kazetaritzaren** I. kongresua

1.- ATARIKOA

Europako Batasunean, 40 milioi pertsonatik gora, beren herrialdeko hizkuntza ofizialaz gainera, beste hizkuntza bat hitz egiten dute. Hizkuntza gutxitu horiek sustatzeko asmoz, funtsezkoa da ikus-entzunezko materiala, baita inprimatutakoa ere, eskura izatea.

Azken lau urteetan, Europako egunkarietako 30 zuzendarik elkarrekin lan egin dute, eta lan horren ondorioz, MIDAS, Eremu Urriko eta Eskualdeko Hizkuntzetan Argitaratzen diren Egunkarien Europako Elkarte formalki sortu da.

Estatutuen arabera, Midas irabazi asmorik gabeko erakundea da (egoitza nagusia: Bozen/Bolzano - Hego Tiro) eta Hizkuntza Gutxituen edo Eskualdeko Hizkuntzen Europako Itunaren hastapenetan du oinarria. Elkartearen helburuak honako hauek dira: hizkuntza gutxituetan edo eskualdeko hizkuntzetan argitaratzen diren egunkarien artean lankidetzeta eta informazio trukea bultzatzea, egunkaririk ez duten hizkuntza gutxituko taldeei egunkari berriak sortzen laguntzea, hizkuntza gutxituei buruzko auziak eta eskubideak batera sustatzea, eta informazio kanpaina bateratuak egitea.

Midas politikoki beregaina da eta egunkariak beregain jokatzen dute elkarteari dagokionez. Proiektuetan parte hartzea, baita jarduera bateratuak egiteko proposamenak eta aholkuak ere, borondatezkoak dira elkarteko kideentzat.

2004. urtean Midasek Ikastaldi Programa bat sortu zuen Midaseko kide diren egunkarietako kazetariak beren jakite maila areagotzeko. Ikastaldian hizkuntza gutxituen babesarekin eta kultur aniztasunarekin zerikusia duten gaiak lantzen dira, Europako Integrazio prozesuaren barruan. Kazetariei eginkizun bat ematen zaie erredakzio sailean eta egunkari-hartzaileko arduradun baten gidaritza izaten dute, betiere kontuan hartuz kazetariaren interesak,

ezaugarriak, gaitasunak eta ahalmenak zein diren. Trebakuntzaz gainera, kazetariak Europako hizkuntza gutxiei buruzko mintegietara joaten dira. Midasek eta egunkari-hartzaileak, bestalde, ikustaldiak eta elkarrizketak antolatzen dituzte, kazetariak hizkuntza gutxituen egoera hobeto ezagutu dezaten herrialde-hartzailean.

Otto von Habsburg Sariak eta Europako Gutxiengoen Babeserako eta Kultur Aniztasunerako Kazetaritzaren Midas Saria 2003. urtean sortu ziren. Europako Integrazio prozesuaren barruan hizkuntza gutxituen eta kultur aniztasunaren alde bereziki lan egin duten egunkarietako kazetariak saritzen dituzte. Sariak banakoak eta beren kazetaritza lanak saritzen dituzte, hau da, hizkuntza gutxituen eta kultur aniztasuna sustatzeko egin duten lana, arrazakeriaren eta bazterkeriaren aurka egin duten borroka, eta kultur eta arraza desberdintasunak hobeto ulertzeko egin duten ahalegina. Kontuan hartzen dira, orobat, profesionaltasunaren kalitatea, artikulua idazteko erabili dituzten kazetaritza oinarriak, prestakuntza eta zabalkundea, eta artikuluen izaera eredugarria eta iritzi publikoan izan duen eragina eta garrantzia.

2.- HITZAURREA

Txosten bilduma honek gutxiengoei honako herrialde hauetan duten babesaren deskribapen laburra egiten du: Kroazia, Danimarka, Finlandia, Alemania, Italia, Errumania, Eslovakia eta Espainia. Aipatu diren herrialdeetako hizkuntza gutxituetan idatzitako egunkari sareak sortu zuen formalki MIDAS, "Eremu Urriko eta Eskualdeko Hizkuntzetan Argitaratzen diren Egunkarien Europako Elkarte."

Lan honek ez du ikuspegi sakona eskaintzeko asmorik; lehenik eta behin, garrantzizko legeriaren deskribapen orokorra eman nahi du, eta ondoren, hautatu diren herrialde bakoitzean gutxiengoak babesteko egiten diren praktika garrantzitsuenei buruzko

informazioa. Bestalde, oinarrizko datu demografikoak ere ematen ditu, herrialdean gutxiengoak izan duen presentzia historikoaren deskribapen laburraz gainera. Bukatzeko, gutxiengoen babeserako dagoen legeria garrantzitsuenaz ere dihardu, eta gutxiengoek komunikabideetan duten parte-hartzea bereziki aipatzen du.

3.- KROAZIA

3.1.- DATU DEMOGRAFIKOAK - ERROLDA

Biztanleriaren azken errolda 2001eko apirilean egin zen Kroazian. Biztanleen %90ek kroaziar jatorria dute eta gutxiengo talde handiena serbiarrena da, %4,54; ondoren datoz: bosniarrak (%0,47), italiarrak (%0,44), hungariarrak (%0,37), albaniarrek (%0,34%), esloveniarrak (%0,30), txekiarrak (%0,24), ijitoak (%0,21), eslovakiarrak (%0,11), montenegroarrak (%0,11), mazedoniarrak (%0,10), eta hainbat etnia txikiagoak (austriarrak, bulgariarrak, alemanak, poloniarrak, errumaniarrak, errusiarrak, ruteniarrak, turkiarrak, ukrainarrak, vlahrrak eta juduak).

3.2- GUTXIENGOEN KOKAPENA

Italiar gutxiengoa herrialdeko mendebaldeko kostaldean bizi da tradizioz; serbiar gehienak Krajinan bizi dira, herrialdeko hegoaldeko eskualdean. Hungariarrak, txekiarrak eta eslovakiarrak, berriz, Slavonian bizi dira, Serbiarekin muga duen ekialdeko eskualdean. Gutxiengo nazional batzuek hamarkadak eman dituzte elkartetan antolatuta; gutxiengo berriek, aldiz, nazio estatusa izan zutenek Jugoslavia sozialistan eta XX. mendean Kroaziara etorri zirenek migrazio ekonomikoak zirela medio, beren lankidetzara modua egituratu eta tokiko gutxiengoekin borrokatu behar izan dute tratamendu bera lortzeko. Estatu bateko lurraldean barrena sakabanatuta egon eta gutxiengo estatusa arestian eman zaienez

gero, hamar bat urtez ez dute gutxiengoen babeserako indarrean dauden neurriez baliatzerik izan.

3.3.- GUTXIENGOEI BURUZKO LEGEZKO XEDAPENAK

Gutxiengoen estatusa Konstituzioak eta Gutxiengo Nazionalen Eskubideei buruzko Lege Konstituzionalak mugatzen dute, eta gutxiengoei eskaintzen zaizkien hainbat lege berezietan garatzen da orobat. Konstituzioak oinarrizko eskubideak eta askatasunak aitortzen dizkie herritar guztiei eta berdintasuna bermatzen diete gutxiengo nazional guztiei; bestalde, askatasuna bermatzen diete beren herritartasuna adierazteko, eta askatasuna beren hizkuntza, idazketa eta kultur autonomia erabiltzeko (14 eta 15. artikulua). Gutxiengoen parte hartze politikoa ere xedatzen du, Gutxiengoei buruzko Lege Konstituzionalak arautzen duena eta, askoz zehatzago, Kroaziako Errepublikako Parlamentuko Ordezkariek Hautatzeko Legearen emendakinek. Kroazia, Hungariarekin eta Italiarekin batera, hizkuntza gutxiengoei buruzko alde biko bi itunen kide eta parte da, hungariar eta italiar gutxiengoak babesteko helburuarekin. Kroazia, gainera, Hitzarmen Markoaren eta Hizkuntza Gutxituen edo Eskualdeko Hizkuntzen Europako Itunaren estatukidea da.

Lege Konstituzionalak eskubide sorta zabala aitortzen die gutxiengo nazionaletako kideei, kulturatik hasi eta ordezkarietaraino, hala nola beren hizkuntza erabiltzeko eskubidea (10. artikulua), estatuak diruz lagundutako haur eskoletan, eta lehen eta bigarren mailako hezkuntzako eskoletan beren hizkuntzan eta idazkeran ikasteko eskubidea (11.2 artikulua), eta bere ikurrak erabiltzeko eskubidea (14. artikulua). Bestalde, kultur autonomia bermatzen die gutxiengo nazionaletako kideei, eta beren kultura eta tradizioak landu eta iraunarazteko eskubidea aitortzen die (7.4. artikulua); beren erlijioa libre praktikatzeko eta beren erakunde erlijiosoak sortzeko eskubidea aitortzen die (7.5. artikulua); beren hizkuntzan eta idazketan informazioa izateko eta zabaltzeko eskubidea aitortu, eta

bizikidetza sustatzeko komunikabideek duten eginkizuna arautzen du gainera (18. artikulua). Are gehiago, gutxiengo nazionalei ordezkarietza politikoa bermatzen zaie Parlamentuan (19. artikulua) eta tokiko autogobernurako erakundeetan (20. artikulua). 2003ko maiatzean, lehen aldiz, gutxiengo nazionaletako kideek ordezkariak hautatu zituzten Gutxiengo Kontseiluetarako, tokiko eta eskualdeko mailatan. Erakunde aholku-emaileak dira tokiko gobernuentzat gutxiengo auzietan. Kontseiluek tokiko eta eskualdeko administrazioek gutxiengo eta giza eskubideen gainean onartu duten legeria guztiaren berri izan behar dute. Kroaziatik ihes eginez, jatorri serbiarra zuten 300.000 bat kroaziar errefuxiatu bihurtu ziren aldameneko Serbian eta Bosnia-Herzegovinan. Gobernuak jakinarazi du 108.000 pertsonak izen eman dutela itzulitako gisa. Serbiar gutxiengoaren exodoaren ondoren, herrialdeko agintariek ez zuten giro onik bultzatu nahi izan serbiar gutxiengoaren itzulera sustatzeko. 2000. urtean, aldiz, gobernu aldaketaren ondoren, itzulitakoenganako politika ofizialak aldatzen hasi ziren eta serbiar-kroaziarren itzulera bultzatu zuten. 2003. urteko hauteskundeen ondoren, gobernu berriak hitz eman zuen itzultzeko asmoa zuten serbiar guztien jabetza eskubideak segurtatuko zituela. Horregatik, gobernuko maila guztiek gutxiengoei buruzko legeak betetzen direla segurtatu behar dute eta serbiar gutxiengoaren itzulera prozesua arindu behar dute, beren jatorrizko lurraldeetara. Gutxiengo nazionalen aurka diskriminazioa eragiten zuten hainbat legezko xedapen (adib. Berreraikuntzari buruzko Legeak agindutako jatorri kroaziarraren lehentasunezko tratamendua) indargabetu dituzte, eta aldi berean, hizkuntza gutxituen erabilerari eta hezkuntzari buruzko bi lege onartu zituzten, 2000. urteko aldaketa politikoaren ondoren. Hala ere, behin eta berriz ohartarazi diote Kroaziari aurrerabidea motela izan dela gutxiengo babesari buruzko legeak ezartzeko orduan eta errefuxiatuen itzulera prozesua arintzeko orduan. 2003. urteko azaroan hautatutako gobernuak bultzatutako baketze etnikoaren

politikak etorkizun oparoagoa eskaintzen du gutxiengoen babesaren hobetze aldera.

3.4.- GUTXIENGOEN KOMUNIKABIDEEN LAGUNTZA

Konstituzioak kroazierak eta idazkera latindarrak maila ofiziala izango dutela adierazi arren (12. artikulua), beste hizkuntzek ere erabilera ofiziala izan dezakete tokiko mailan, Konstituzioaren, Gutxiengoei buruzko Lege Konstituzionalaren eta Hizkuntza Gutxituen Erabilerari buruzko Legeak ezarritako baldintzen arabera. Azken legearen 7. artikulua estatua behartzen du honako hauetara: estatua gutxiengo nazionalen hizkuntza eta idazkeran argitaratzen den prentsa eta bestelako komunikabide publikoak lagunduko ditu, baita irrati-telebista saioen ekoizpena eta emanaldiak ere. Gutxiengoaren babesaren eta aniztasuna, eta komunikabideen pluraltasuna bultzatzeko asmoz, gobernuak betebehartzat hartu du hizkuntza gutxietan egiten diren argitalpen eta TB saioak diruz laguntzea. Kroazieraz argitaratzen ez den egunkari bat egiten da italiaraz eta beste gutxiengoei hainbat aldizkari argitaratzen dituzte. Txekiar, eslovakiar, hungariar, ruteniar, ukrainar, serbiar, alemaniar, austriar, judu, albaniar, ijito, montenegroar eta mazedoniar gutxiengoei hainbat egunkari edo aldizkari argitaratzen dituzte beren hizkuntzetan. *Prosvjeta* SKD serbiar kultur elkarteak hainbat egunkari argitaratzen ditu: *Prosvjeta*, *Novosti SKD Prosvjeta*, eta haurrentzako argitalpen bat, *Bijela pcela*. *Preporod* bosniar kultur elkarteak bi hilabetekari bat argitaratzen du, *Behar* eta albiste aldizkari bat, *Behar journal*, baita *Jasmin* ere, haurrentzako almanaka bat. Hungariarren Komunitate Demokratikoak urtekari bat argitaratzen du, *Rovatka*

4.- DANIMARKA

4.1.- DATU DEMOGRAFIKOAK -- ERROLDA

Daniar Erresumak 5.384.384 biztanle ditu (2003ko uztaileko est.), etnia ugariak: daniarrak, inuitak (groenlandiarrak), faroetarrak, alemaniarak, turkiarrak, irlandarrak, pakistandarrak eta somaliarrak, biztanleriaren erroldan zehaztuta agertzen ez direnak. Daniarrak biztanleria osoaren %97 direla estimatzen da. Inuitak eta faroetarrak, berriz, biztanleriaren %1 eta %0,9 hurrenez hurren. 15.000 eta 20.000 alemaniar inguru daude, biztanleriaren %0,4, alegia. Etorrinak Danimarkako biztanleriaren %5,8 dira, baina ez dute gutxiengoei aitortzen zaien eskubide berezirik.

4.2- GUTXIENGOEN KOKAPENA

Gehienbat itsasora ematen duen Danimarkako mugaldearen 68 kilometrok Alemaniarekin bereizten dute herrialdea. Hain zuzen eskualde horretan daude Hego Jutland edo Ipar Schleswig barrutiak, 3.939 km²-ko eskualdea aleman-daniar mugaren eta Kongeaaen-en artean. Eskualde horretan alemaniar gutxiengoa bizi da, Tinglev (Tingleff), Aabenraa (Apenrade) eta Haderslev (Hadersleben) hiri eta aldirietan bilduak. Hego Jutlandeko probintziako alemaniar gutxiengoa hizkuntz gutxiengotzat aitortua izan da historikoki Danimarkan.

4.3.- GUTXIENGOEI BURUZKO LEGEZKO XEDAPENAK

Gutxiengo nazionalaren kontzeptua ez da Daniar Konstituzioan ez beste legeren batean zehazten. Herrialdeak gutxiengoen egokitzapenean laguntzen duten Europako Kontseiluko bi tresna berretsi ditu; alegia, Hitzarmen Markoa eta Hizkuntza Gutxituen edo Eskualdeko Hizkuntzen Europa Ituna. Gainera, badira alemaniar gutxiengoaz bereziki arduratzen diren hainbat lege. Daniar Konstituzioak adierazpen askatasuna bermatzen du, eta pertsona oro

bere pentsamenduak adieraz ditzake inprimatuz, idatziz eta hitzez (77. artikulua). Konstituzioak ez dizkie eskubide bereziak aitortzen gutxiengoari, bere egiten baitu gutxiengoek legezko xedapenez onura ateratzen dutela, gainerako herritarren modu berean. Hala ere, badira gutxiengoaren eskubideak bermatzen dituzten hainbat xedapen konstituzional, besteak beste: eskubide herritar eta politikoak osorik izateko eta erabiltzeko eskubidea (70. artikulua), udalerriek beren auziak beregain kudeatzeko duten eskubidea (82. artikulua) eta groenlandiarrek, Lege Konstituzionalaren xedapenen arabera, daniar herritartasunaren eskubideez gozatzeko duten eskubidea (87. artikulua). Orobat, badira alemaniar gutxiengoak espezifikoki diharduten hainbat lege, 1955eko Daniar-Aleman Hitzarmenak bermatutako estatus berezia baitute ("Bonn-Kopenhagener Erklärungen"). Horren adibideak dira Hauteskunde Orokorren Legearen 12(2), 13 eta 15. sekzioak, Tokiko Hauteskundeen Legea, Liburutegi Publikoen Legea, Eskola Pribatu Independenteen eta Oinarrizko Eskola Pribatu Independenteen Legea, eta Estatuko Hezkuntzaren Beken eta Maileguen Agindua. Danierak, eta faroerak eta groenlandierak maila bera dute Faroe Uharteetan eta Groenlandian hurrenez hurren, eta daniera derrigorrezko irakasgaia da eskolan eta ikasi beharreko lehen hizkuntza atzerritarra izan zen Faroe Uharteetan eta Islandian 90eko hamarkadaren amaiera arte.

4.4.- GUTXIENGOEN KOMUNIKABIDEEN BABESA

Alemaniar gutxiengoak alemana hitz egiteaz gainera, daniera ere hitz egiten du. Hein berean, 50.000 bat daniar-alemaniarrek daniera erabiltzen dute komunikazio hizkuntza gisa Hego Schleswigen, Alemanian. Alemana hizkuntza ofiziala da komunikabideetan. 1984. urteko Egunkarien Erakunde Finantzarioako Babes Finantzarioari buruzko Legeari 1997. urtean egindako zuzenketek hizkuntza gutxituetan argitaratutako egunkariei

babes finantzarioa emateko aukerak zabaldu zituzten (27. gehigarria).

Alemaniar gutxiengoak alemanez argitaratzen du egunkari bat, Aleman Prentsa Elkartearen babesean (Deutscher Presseverein). Eskualde eta etnia ikasketetarako Alemaniar elkartearen aldizkaria (*Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig*) urtean bitan argitaratzen da alemanez, eta urtero aleman egutegi bat argitaratzen da (*Deutscher Kalender für Nordschleswig*). Gutxiengoen elkarteek egutegiak eta bestelako argitalpenak ere plazaratzen dituzte.

Irrati-telebista publikoek gutxiengo etnikoei zuzendutako saio multikulturalak eta bestelako informazio zerbitzuak ekoizteko betebeharra dute, haien integrazioa bultzatzearen. Irrati-telebistaren (Egonkortze) 701 zk. Legearen 7 eta 18. sekzioek xedatzen dute saioek berriak, informazioa, denbora-pasak eta kultura hedatu behar dutela, eta kalitatea, pluraltasuna eta aniztasuna izan behar dituztela helburu. Lehentasuna eman behar zaie tokiko eta eskualdeko interesei, baimenei eta programazioari dagokienez. Praktikan, *Danimarka Irratia (DR)* eta *TV2* erakunde publikoak dira, biztanleria osoaren zerbitzura daude eta azpimarratu egiten dute adierazpen eta informazio askatasuna. Badira irrati-telebista publikoak ere Hego Jutlanden. *DRk Radio Syd* kudeatzen du eta *TV2k*, berriz, *TV Syd*. Alemaniar gutxiengoak ordezkaritza du hala *Radio Syd*-eko Eskualdeko Programazio Kontseiluan, nola *TV Syd*-eko Kontseiluan. Orobat, *Radio Syd*-ek *Grænseland* (mugaldeko barrutia) izeneko saioa ematen du astero, mugako eskualdeari berezkoak zaizkion gaiekin eta auziekin, baita Hego Jutlanden dagoen alemaniar gutxiengoari eta Schleswing Holsteinen dagoen daniar gutxiengoari dagozkien gaiekin. "Grænseland Europa" (Europako mugaldeko barrutia) nazio mailan ematen da, hilabetean behin, *DR1*en. Alemaniar gutxiengoak, gainera, hainbat Alemaniar TB eta irrati-kateek ekoizten dituzten saioak ere hartzeko aukera du, eta

alemaniar egunkari eta aldizkarien harpidedun egin daitezke. Esate baterako, Kieleko *NDR*-rekin batera, *TV Syd*-ek *Hierher* izeneko daniar-alemaniar magazine saio bat ekoitzi eta ematen du.

5.- FINLANDIA

5.1.- DATU DEMOGRAFIKOAK -- ERROLDA

Finlandian 5.190.785 (2003ko uztaileko est.) biztanle bizi dira guztira: %93 finlandiarrak, %6 suediarrek, %0,11 samiak eta %0,02 ijitoak. Herrialdean historikoki aitortutako gutxiengo nazionalak suediar hiztunak, samiak, ijitoak, juduak, errusiar zaharrak eta tatariarrak dira.

5.2- GUTXIENGOEN KOKAPENA

Finlandian Suediak agindu zuen XII. mendetik XIX. mendea arte. 1809. urtearen ondoren, Errusiako dukerri handi autonomo bihurtu zen. Nagusitasun horren ondorioz, suediar eta errusiar etniako hainbat pertsonak Finlandiako lurraldean iraun zuten. Herrialdeak independentzia aldarrikatu zuen 1917. urtean, bere askatasuna defenditu eta Sobietar Batasuneko inbasioei aurka egin zien Bigarren Mundu Gerran. Errusiar inbasioen ondorioz, ordea, lurraldearen zati bat galdu zuen. 1917. urtean, Finlandiak Errusiatik independentzia eskuratu eta berehala, Åland Uharteetako suediar hiztunek Suediarekin bat egiteko eskaria egin zuten. Nazioen Ligako Kontseiluak Suediaren eta berriki independente bihurtutako Finlandiaren arteko konponbidea ezarri zuen 1921. urtean: Finlandiak Åland Uhartean gain zuen burujabetasuna baieztatu zuen eta trukean, Uharteei kultur eta politika autonomia maila garaia eskaini zien. Gaur egun, Åland Uharteak Finlandiako suediar probintzia autonomo, desmilitarizatu eta elebakarrekoa da. Suediera da

Uharteetako hizkuntza ofiziala, eta eskoletan eta udalerrri, probintzia eta estatu administrazioetan erabiltzen da. Finlandiako estatuko agintariek Åland Uharteetara bidaltzen duten posta ofizialak eta bestelako dokumentuek suedieraz egon behar dute.

Samiak Finlandiako biztanle indigenak dira. Aldameneko Norvegian, Suedian eta Errusiako Kolako penintsulan ere bizi dira. Finlandian gutxiengo honetako 6.500 herritar bizi dira. Gutxi gorabehera, 4.000 finlandiar sami bizi dira oraindik ere beren jatorrizko eskualdean, Sami Aberrian (Samiid ruovttuguovlu) izenekoan, Laplandeko Probintzian. Laplanden guztiz iparraldera dauden Utsjoki, Inari eta Enontekio udal barrutietan bizi dira, baita Sodankylako udalerriko iparraldean. Ijito eta sami gutxiengoak hirietako aldirietan bizi dira batik bat, eta arazoak dituzte oraindik ere lana eskuratzeko eta denbora-pasarako tokiak izateko.

5.3.- GUTXIENGOEI BURUZKO LEGEZKO XEDAPENAK

1995. urtean zuzendu zen 1919. urteko Konstituzioak gutxiengoei bermatzen die beren hizkuntzak eta kulturak mantendu eta garatzeko eskubidea (14(3). sekzioa). Finlandiak bere gain hartu du gutxiengoak babesteko ardura eta horretarako hainbat nazioarteko tresna berretsi ditu, besteak beste, Hitzarmen Markoa eta Hizkuntza Gutxituen edo Eskualdeko Hizkuntzen Europako Ituna. 1922. urteko Finlandieraren Legeak (1935, 1971 eta 1975. urteetan zuzendua) bi hizkuntza ofizialen erabilera arautzen du, eta finlandierak eta suedierak gehiengoaren nahiz gutxiengoaren hizkuntza gisa jardun dezaketela xedatzen du, lurralde printzipioa eta pertsona printzipioa, biak argudia daitezkeelako agintariengana zuzentzeko orduan. Udalerrietako hizkuntza ofiziala(k) biztanleria osoak hitz egiten duen hizkuntza da edo bi hizkuntza ofizialak, hizkuntza baten hiztunen kopurua biztanleriaren %8 baino gehiago bada edo udalerrriaren barruan 3.000 hiztun baino gehiago baldin

badaude. 26 suediar udalerrri elebakar daude (haietako 16, Åland Uharteetan) eta 39 elebidun (22 suediar gehiengoarekin eta 17 finlandiar gehiengoarekin). Suedieraren ezagutza funtsezkoa da eskualde elebidunetan, zerbitzu publikoan lanpostua eskuratu nahi izanez gero. Eskoletako irakaskuntza hizkuntza finlandiera edo suediera da, eta suediera, berriz, hizkuntza ofizial bakarra eta hezkuntzarako hizkuntza bakarra da Åland Uharteetan. Suedierazko goi mailako hezkuntza honako erakunde hauek eskaintzen dute: Åbo Akademi-ak Turku/Åbo-n, Ekonomia eta Merkataritza Administrazioaren Suediar Eskolak, eta Gizarte Lan eta Tokiko Administrazioaren Suediar Eskolak. Are gehiago, badira elebidun estatusa duten goi mailako beste hainbat erakunde.

5.4.- GUTXIENGOEN KOMUNIKABIDEEN LAGUNTZA

1993. urteko Finlandiar Irrati-telebistaren Legeak (Yleisradio Oy) gutxiengoei buruzko xedapenak ditu, irrati-telebista publikoaren jardueri dagokienez (7. sekzioa) eta irrati-telebistaren administrazioan gutxiengoek duten parte-hartzeari dagokionez (Legearen 6. sekzioa). Irrati-telebista publikoaren barruan, atal administratibo bereizi bat dago TB eta irrati-saio bat suedieraz ekoizteko. Åland Uharte autonomoek beren erregimena dute irrati-telebistari dagokionez. TB saio bereziak dauden suediar hiztunentzat, (estatuarenak diren bi TB kateen ekoizpenaren %9, gutxi gorabehera) eta nazio hedapena duten bi irrati-kate, gehi, tokiko irrati-kateak. Åland Uharteetako Ab Irrati eta TBk, Ålandeko probintziaren jabegoa, emanaldiak eskaini ditu Ålanden 1996. urtetik aurrera. Irrati emanaldi komertzialak 1993. urtean hasi ziren. Laurogeiko hamarkadatik aurrera, tokiko TB programak Ålandeko kable sarearen bitartez bidaltzen dira. Telebista publikoan ematen diren saioen zati batzuek suedierazko azpidatziak izaten dituzte. Finlandian hamabost egunkari argitaratzen dira suedieraz.

Samiek beren irrati-katea dute (*Sami Irratia*) beren eskualdean eta guztira 40 bat ordu irauten duten saioak ematen dituzte astero. Teletestua ere badago samieraz. 1999. urtean abian jarri zenetik, legeak aginduta, Finlandiar Irrati-telebistak programazioa eskaini izan du romaniz. Romaniz egiten diren albistegiak nazio hedapena duen irrati-sare batek eman ditu astean behin, 1997. urtetik aurrera. Finlandiar Irrati-telebistak, gainera, albistegiak egiten ditu errusieraz. Ijito elkarte zaharrena, Ijito Misioa (*Romano Missio*) delakoa, 1906. urtean sortu zen eta *Romano Boodos* izeneko aldizkaria argitaratzen du. Nazio mailako Ijito elkarte batek bi argitalpen argitaratzen ditu, eta Hezkuntza Sailak, berriz, beste aldizkari bat argitaratzen du ijito gutxiengoari zuzendua. Argitalpen horiek guztiak finlandieraz dira gehienbat, baina badituzte romaniz idatzitako hainbat artikulu.

6.- ALEMANIA

6.1.- DATU DEMOGRAFIKOAK - ERROLDA

Alemaniak 82.398.326 biztanle ditu (2003ko uztaileko est.); haietatik %91,5ek jatorri alemaniarra dute, eta turkiarrek bigarren etnia handiena osatzen dute, biztanleen %2,4. Alemaniak, atzeritar langileak hartzeko orduan historia luzea izan arren, etnia bakar batzuek bakarrik dute gutxiengoaren estatusa, hau da, daniarrak, frisiarrak, sorabiarrak, sintiak eta ijitoak. Gainerako komunitate etnikoei (gehienbat albaniarrek, kroaziarrak, italiarrak, mazedoniarrak, errusiarrak, greziarrak, poloniarrek, serbiarrak eta espainiarrak), biztanleen %6,1ei, alegia, ez zaie gutxiengoaren estatusik edo gutxiengoaren eskubiderik aitortzen. Alemania estatu federala da. Aginpide publikoa estatuaren edo Gobernu Federalaren eta bere estatuen (Lander) artean banatzen da.

6.2- GUTXIENGOEN KOKAPENA

Herrialde osoan barreiatuta dauden 70.000 pertsonak osatzen duten sinti eta ijito gutxiengoz gainera, daniarrak, frisiarrak eta sorabiarrek Alemaniako Errepublika Federaleko beren jatorrizko eskualdeetan bizi dira, hainbat estatu federaletan (Lander). 50.000 pertsonak, gutxi gorabehera, daniar gutxiengoa osatzen dute eta Schleswigeko alemaniar aldean bizi dira, Alemaniak Danimarkarekin muga duen eskualdean. Bi herrialdeen arteko muga 1920. urtean ezarri zuten, Versaillesko Itunean adostutako bi erreferendumen emaitzetan oinarrituta. Kalkulatzen da 60.000 bat sorabiar daudela Alemanian: hirutik bi Saxonian bizi dira, eta gainerakoak Brandenburgon. Gutxi gorabehera 35.000 sorabiarrek dute sorabieraz idazteko eta hitz egiteko gaitasuna, eta sorabiar guztiek hitz egiten dute alemanez. Alemaniar-frisiar gutxiengoak 12.000 kide ditu gutxi gorabehera, eta Saterlanden dute bizilekua, Strucklingen, Ramsloh, Scharrel eta Sedelsberg herrietan sakabanatuta. Frisia ekialdeko eta iparraldeko frisiarrek beren burua gutxiengo nazional gisa jotzen ez badute ere, Saterlandeko frisiarrek Saterland Frisiar hizkuntza taldeztat dute beren burua. Arestian, bi taldeek elkar hartu eta "Frisiar etnia" deitura erabiliko dutela erabaki dute, eta horrela deitzen dira Schleswing-Holstein Landeko Konstituzioan.

6.3.- GUTXIENGOEI BURUZKO LEGEZKO XEDAPENAK

Daniarrei, frisiarrei, sorabiarrei eta alemaniar sinti eta ijitoei gutxiengo nazionalen maila aitortzen zaie, eta alemaniar biztanleak direnez gero, Oinarrizko Legeak (Alemaniako Errepublika Federalaren Konstituzioa) onartutako eskubide eta askatasun guztiak dituzte, inolako murrizpenik gabe. Konstituzioak askatasun pertsonalak aitortzen dizkie guztiei (2. artikulua) eta diskriminazioa debekatzen du (3. artikulua, 3. para., 1. lerro.), eta xedatzen du ez dela inor diskriminatuko edo ez zaiola inori pribilejiorik emango sexu, jatorri, arraza, hizkuntza, jatorri nazional edo sozial, edo sinesmen erlijioso

edo politikoei dagozkien arrazoiak direla tarteko. Xedapen honek, konstituzionalki xedatutako tratamendu beraren printzipioak bezalaxe, adar legegilea, betearazlea eta judiziala lotzen ditu, lege indargarri moduan (Oinarrizko Legearen 1. artikulua, 3. para.). Orobat, Alemaniak Hitzarmen Markoa eta Hizkuntza Gutxituen edo Eskualdeko Hizkuntzen Europako Ituna izenpetu ditu. Kode Kriminalak xedapen ugari ditu arrazekiko gorrotoa edo xenofobia, sinesmen erlijiosoen aurkako irainak edo konstituzionalak ez diren erakundeak egin lezaketen propaganda banaketa zigortzeko. Gutxiengoak herrialde osoan sakabanatuak daudenez gero, estatu federaletan (edo Lander) bizi diren gutxiengoek xedapen konstituzional gehigarriak ezarri dituzte diskriminazioaren aurkako debekua indartzeko eta gutxiengoen babesa beren konstituzioetan eta legerian txertatzeko. Landerretako legeria dagokion Landeran bizilekua duten gutxiengo nazionaleri buruzkoa da soilik. 1990. urteko Schleswig-Holstein Landeko konstituzioak xedapen bat du iparraldeko frisiar gutxiengoa babesteko eta laguntzeko. Ekialdeko frisiarrek Niedersachsen Landaren (Saxonia Beherea) legeriaren babesa dute.

6.4.- GUTXIENGOEN KOMUNIKABIDEEN LAGUNTZA

Konstituzioak adierazpen askatasuna bermatzen die (5. artikulua, 1. para, 1. lerro.) alemaniar herritar guztiei, baita atzeritarrei ere. Adierazpen askatasunaren eskubidea komunikabideak sortu eta erabiltzeko askatasunean ere hezurramitzen da (5. artikulua. 1. para., 2 eta 3. lerro.) eta prentsaren askatasunean, eta zentsurarik gabe irrati-telebista eta filmen bidez adierazteko berme konstituzionalean (5. artikulua, 1. para, 1, 2 eta 3. lerro.). Alemaniar legeria federalak erantzukizun bat esleitu die Landerrei irrati-telebistako emanaldiei dagokienez, iritzi aniztasuna bermatzeko. Gutxiengo nazionaletakoa kideek estatuetakoa irrati-telebista erakundeetan parte hartzen dute. Daniar gutxiengoak Danimarkako Erresumako programazio osoaren emanaldia hartzen

du, eta seguruenez, hori dela eta, ez dute beraien irrati-telebista sortu.

Komunikabideak sortu eta erabiltzeko eskubidea informazio eta prentsa askatasunak bermatzen du (Oinarrizko Legearen 5. artikulua, 1. para.). Daniar gutxiengoak bere egunkari elebiduna du, *Flensborg Avis*; zati bat mugatik iparraldera banatzen da, Danimarkan. *Treklang* izeneko gazteentzako aldizkaria ere argitaratzen dute. Syslesvigsk Forening (Hego Schleswigeko Elkarte) delakoan afiliatuta dagoen dagoen Prentsa Zerbitzuak, hau da, daniar gutxiengoaren kultur erakunde nagusiak, daniar gutxiengoari buruzko informazioa eskaintzen die Alemaniako eta Danimarkako komunikabideei. Daniar gutxiengoak, gainera, gai sorta zabala lantzen duen daniar prentsa erabiltzen du. Sorabiar gutxiengoak hainbat argitalpen argitaratzen ditu sorabieraz. *Serbske Nowiny* sorabiar egunkaria egunero argitaratzen da. Beste egunkari batzuk dira: *Sokolske listy*, *Nowy Casnik*, *Rozhľad*, *Serbska*, *Plomjo/Plomje*, *Katolski Posol*, *Pomhaj Bóh*. Sorabiar gutxiengoak alor ugari lantzen dituzten liburuak argitaratzen ditu: zientzia eta kultura, eskoletako testuliburuak, fikzioa eta poesia, gazte literatura, haur eta argazki liburuak, guztiak sorabieraz. Ipar Frisiako eta eskualde mailako hainbat egunkarik artikuluak argitaratzen dituzte noizean behin frisieraz, baita artikuluak ere Saterlandago frisieraz, Saterlanden irakurtzen diren eskualdeko egunkarietako tokiko edizioetan. Alemaniar Sinti eta Ijito Kultur Gunearen Dokumentazioak hainbat argitalpen egiten ditu alemanez romanien inguruan. Ez dago bestelako argitalpenik romaniz. Alemanian bizi diren atzerritarren integrazioa bultzatzeko asmoz, Lander batzuetan xedatu dute komunikabide publiko guztiek tolerantzia, kultur aniztasuna eta atzerritarren eta alemaniar biztanleen bizikidetzaren sustatuko dituztela (adibidez, 1992ko otsailaren 29ko Irrati-telebistaren Alorrean Berlingo eta Brandenburgoko Lankidetzari buruzko Estatu Ituna).

7.- ITALIA

7.1.- DATU DEMOGRAFIKOAK - ERROLDA

Italiak 57.998.353 biztanle ditu (2003ko uztailleko est.), batez ere italiarrak (biztanleen %94), baina baita sardiniarrak (%2,2), friuliarrak (%0,9), alemaniarrek (%0,5), okzitaniarrak (%0,3), albaniarrek (%0,2), ijitoak (%0,2), franko-probentzalak eta frantsesak (%0,2), ladinoak (%0,1), esloveniarrak (%0,1), katalanak (%0,01) eta kroaziarrak (%0,01) ere, Italiako lurraldean bizilekua hartu zutenak, Italiako burujabetasun prozesuaren gertakari historikoek harrapatuta.

7.2- GUTXIENGOEN KOKAPENA

Italiera hizkuntza ofiziala da, baina alemana, frantsesa eta esloveniarrak erabiltzen dira administrazioan eta hezkuntzan, probintzia batzuetan. Alemana ofiziala da italiarekin batera herrialdeko iparraldean, Hego Tirol aldean. Probintzia berean, ladino gutxiengoko kideek eskubidea dute hezkuntzan beren hizkuntza erabiltzeko. Val d'Aostako eskualdean, ipar-mendebaldean, frantsesa erabiltzen du frantses gutxiengo batek administrazioarekin harremanak izateko orduan. Sardinia gutxiengoa Sardiniako uhartean bizi da. Sardinia ipar-mendebaldean katalan komunitate bat bizi da, batez ere Alghero hirian. Uhartearen isolamenduak hizkuntza iraunarazten lagundu die. Friuli gutxiengoa Austria eta Esloveniaren arteko mugaldean bizi dira, eta esloveniari gutxiengoa Trieste-Gorizia aldean, Friuli-Venezia Giulia Eskualdean. Kroaziar komunitatea Moliseko udalerrian bizi da, herrialdeko ekialdeko kostaldean. Walser komunitatea Piemonten eta Val d'Aostako eskualdean bizi den alemanez mintzatzen den gutxiengoa da. Okzitaniera hitz egiten duten biztanleak Piemonteko eskualdean bizi

dira batik bat, baita Liguria eskualdeko eta Calabria eskualdeko herrixka batzuetan ere. Albaniar eta greziar gutxiengoei dagozkien biztanleak hegoaldeko eskualdetan bizi dira: Abruzzi, Campania, Calabria, Basilicata, Puglia, Sizilia eta Molise.

7.3.- GUTXIENGOEI BURUZKO LEGEZKO XEDAPENAK

Konstituzioak herritarren berdintasuna bermatzen du legearen aurrean, sexu, arraza, hizkuntza, erlijio, iritzi politiko eta baldintza pertsonal eta sozialei dagokienez bereizketarik egin gabe (3. artikulua). Italiak izenpetu du baina ez du oraindik berretsi Hizkuntza Gutxituen edo Eskualdeko Hizkuntzen Europako Ituna. Hala ere, Italiak Hitzarmen Markoa berretsi du eta nazioarteko dokumentu horrekin bat eginez, italiar lurraldeetan historikoki bizi diren hizkuntz komunitateen babesa segurtatu du. Alegia, Italiako lege sistemak hizkuntza taldeekin soilik lotzen du gutxiengoaren kontzeptua. Konstituzioak estatua behartzen du "hizkuntz gutxiengoak" xedapen berezien bitartez babestera (6. artikulua). Hizkuntz gutxiengo historikoak, gainera, 1999. urteko abenduaren 15eko 482 zk. legeak babesten ditu, hau da, albaniera, alemana, katalana, kroaziera, grekoa, frantsesa, franko-probentzala, friuliera, ladinera, okzitaniera, sardiniera eta esloveniera hitz egiten duten biztanleak. Horri esker, hainbat babes neurri sortu dira eskualde jakin batzuetan.

Alemana, ladinera, frantsesa eta esloveniera hitz egiten duten hizkuntz taldeei ekonomi, gizarte, politika eta kultur estatus ona bermatzen zaie, batez ere tradizionalki gutxiengo hauek bizi diren eskualdeetan dagoen autogobernu mailari esker, baita Siziliako eta Sardiniako biztanleei ere, eskualde biak, Trentino-Hego Tirol, Val d'Aoste eta Friuli-Venezia Giuliarekin batera, konstituzionalki autonomia mailarik gorena duten bost eskualdeak direlako (116. artikulua). Hala ere, historikoki hizkuntz gutxiengoak direnak soilik dutenez aitormena eta babesa, horrek esan nahi du Italian bizi diren etnia batzuek ez dutela gutxiengoaren babesik izateko eskubiderik. Ijito

gutxiengoak, adibidez, ez du babesik, nahiz eta historikoki presentzia izan Italian. Gainera, zenbaki aldetik txikiagoak diren gutxiengoek (adib. albaniarrek, katalanak eta greziarrak), ekonomikoki horren aurreratuak ez diren eskualdeetan bizi direnek, hain zuzen, askoz ahalegin handiagoak egin behar dituzte berdintasuna sustatzeko politikan eta kultur bizitzan.

Trentino-Hego Tirol Italia iparraldeko eskualde autonomoa da. Etnia aldetik, 880.000 laguneko biztanleria askotarikoa du eta bi probintzia autonomoetan banatzen da: Bozen eta Trento. Eskualdea Austriaren zati izan zen garai batean. Lehen Mundu Gerraren ondoren, okupatu eta Italiak anexionatu zuen. Pariseko Bake Hitzarmenak Autonomia Estatua xedatu zuen probintziarentzat (5/1948 zk. Lege Konstituzionala) eta botere ugari eman zizkion eskualdeari, baina oso ahalmen gutxi bi probintziei. Horrek nahigabea eragin zuen aleman hiztuna zen gutxiengoaren artean, Hego Tirolen, eta ondorioz, Autonomia Estatutu berri bat eskatu zuten. 1/1971 zk. Lege Konstituzionalak ehun eta hogeita hamazazpi zuzenketa sartu zituen, 1969. urtean, Nazio Batuen ahaleginei esker onetsi zirenak. Bigarren Autonomia Estatutu horrek Eskualdearen boterea mugatu zuen. Autonomia Estatutuaren hirugarren berrikuntza (2/2001 zk. Lege Konstituzionalaren bidez) 2001. urtean burutu zen berrikuntza konstituzional orokorraren ondoren iritsi zen eta hari esker, botereak itzuli zitzaizkien Italiako hogei eskualdeei, aldez aurretik estatus berezia izan ez zuten eskualdeei autonomia handiagoa segurtatzearren. Berrikuntzak probintziak aitortu zituen eskualdearen oinarritzko elementutzat, eta eskualdeari baino botere gehiago eman zien, eskualde autogobernuaren sistema indartuz. Hirugarren Autonomi Estatutuaren berrikuntzak lege eskakizunen bi herenak egokitu zituen; probintzien estatusa indartu zuen, haiek eskualdeko oinarritzko elementutzat xedatuz, eta ez menpeko elementutzat. Hirugarren Estatutuak hauteskunde legediari buruzko eskubide multzo zabaldu baten boterea eman zien probintziei. Ladino

gutxiengoaren partaidetza politiko handiagoa ere xedatu zuen eskualdeko eta probintziako biltzarretan, eta beren ordezkaritza proportzionala eskualdeko gobernuan, eta tratamendu aldekoa haientzat gobernu probintzialerako hauteskundeetan.

Hego Tirol probintziako erakunde politikoak probintziako biltzarra, gobernu eta gobernuko presidentek dira. Probintziako gobernuak legebiltzarreko hizkuntz taldeen osakeraren isla izan behar du. Horregatik, bi presidenteordetako bat italiar hizkuntz taldeetik dator eta bestea alemanetik. Hirugarren Autonomia Estatutuak ladinoen hizkuntz gutxiengoari bermatu zion eserleku bat izateko eskubidea eskualdeko gobernuan, proportzionaltasun printzipiotik at. Italiar, aleman eta ladinera hizkuntz taldeak hautatzen dira zerbitzu publikoetarako, betiere azken errolda emaitzekin bat eginez, eta kuota sistema erabiliz. Hego Tiroleko Autonomia Estatutuak probintzia behartzen du tokiko hizkuntz gutxiengoak babestera (4. artikulua). Legeriaren alorreko eskumen zabalaren artean, probintziak lehen eta bigarren mailako hezkuntzaren alorrean legeak onesteko eskumena du.

7.4.- GUTXIENGOEN KOMUNIKABIDEEN LAGUNTZA

1990eko abuztuaren 7ko 250 zk. Legeak xedatzen du dirulaguntzak eman behar zaizkiela frantsesez, ladinera, eslovenieraz eta alemanez argitaratzen diren egunkariei *Val d'Aosta*, *Friuli-Venezia Giulia*, *Trentino-Hego Tirolen*, hurrenez hurren. 1999. urteko abenduaren 15eko 482 zk. Gutxiengoaren Legeak legezko oinarria sortu zuen hizkuntza gutxituetan irrati-telebista emanaldiak egiteko.

Trentino-Hego Tiroleko irrati-telebista saioak honako hauek ematen dituzte: *RAI* italiar irrati-telebista kateak Bozenen duen egoitzan, alemanez, ladinera eta italieraz Trentino-Hego Tirolerako; *RAS* fundazio publikoak, saioak ekoizten ditu alemanez Hego Tirolerako, eta *TV3* Hego Tiroleko enpresa pribatu batek eskualdeko

hiru hizkuntzetan ematen ditu bere saioak. *ORF* austriar irrati-telebistak eta suitzar programak ere har ditzakete. Orobat, alemaniar gutxiengoak Alemaniako eta Austriako TB eta irrati-kateak ekoizten dituzten programak hartzeko aukera du. Probintzian, bestalde, egunkari ugari argitaratzen dira. Egunkariak italieraz nahiz alemanez argitaratzen dira; ladino gutxiengoak, berriz, astekari bat besterik ez du. 1979. urtean sortu zen *RAI* Val d'Aoste eskualdeko kate publikoak ordubete ematen du saio bat frantsesez, astero. Eskualdeko (frantses-italiar) irrati-kate elebidunek alemanez ematen dituzte beren saioak zati batean, Walser hiztun taldea eskualdea bizi delako. 1948. urteko Val d'Aoste-ko autonomia estatutu bereziak xedatu zuen probintzia honetako TB eta irrati-kate publikoak gobernuak finantzatu behar zituela. *RAI* Triestek egunero ematen ditu TB eta irrati saioak haurrentzat eta helduentzat, eslovenieraz. *RAI* kateak, hala ere, gutxitan ematen ditu saioak friulieraz, baina *Radio Onde Furlane* irrati-kate pribatuak hamabost bat ordu ematen ditu egunero friulieraz. Ijito eta beste italiar gutxiengoek ez dute legokiekeen ordezkariarik italiar komunikabideetan.

8.- ERRUMANIA

8.1.- DATU DEMOGRAFIKOAK - ERROLDA

Errumaniak 22.271.839 biztanle ditu (2003ko uztaileko est.), horien artean errumaniarrak (%89,5), hungariarrak (%6,6), ijitoak (%2,5), ukrainarrak (%0,3), alemana (%0,3), errusiarrak (%0,2), turkiarrak (%0,2) eta beste (serbiarrak, tatarriarrak, eslovakiarrak, bulgariarrak, juduak, kroaziarrak, txekiarrak, poloniarrek, armeniarrek eta csango komunitatekoak, biztanleriaren %0,4).

8.2- GUTXIENGOEN KOKAPENA

Errumaniako gutxiengo gehienak estatuko lurralde guztian barrena sakabanatuta daude. Errumaniako hungariarrek Transilvania eskualdeko –Hungariarekiko mugan– biztanleriaren %20 osatzen dute. Hungariar etniako kideen kontzentrazio handiena, honako bi konderri hauetan dago: Harghita eta Covasna. Historian zehar, alemaniar gutxiengoko kideak Transilvania hegoaldeko lurraldeetan (saxoniarrak) eta Banat izeneko lurraldearen hego-mendebaldean (schwabendarrak) bizi izan dira. Turkiarrak eta tatariarrak Dobrogiya eskualdean daude kokatuta, Danubio eta Itsaso Beltzaren arteko lurraldean. Ukrainar gutxiengoa herrialdearen iparraldean bizi da, nagusiki, Ukrainako mugan. Csango komunitatea erromatar katolikez osatutako talde heterogeneoa da, ezaugarri linguistiko bereziak dituena. Estimazioen arabera, 60.000–70.000 hiztun inguru ditu csango hizkuntzak. Ijito gutxiengokoak, berriz, 0,5 milioi (azken erroldako datua) eta 2,5 milioi (estimazio ez-ofizialen arabera) bitarte dira, eta diskriminazio handia jasaten dute Errumanian.

8.3.- GUTXIENGOEI BURUZKO LEGEZKO XEDAPENAK

Errumaniak ez du gutxiengoei buruzko lege bakar bat ere. Estatuak Hitzarmen Markoa sinatu eta onetsi du, baina gaur arte, Hizkuntza Gutxituen edo Eskualdeko Hizkuntzen Europako Ituna soilik sinatu du, eta, beraz, legez oraindik ez dago itun horretatik eratorritako betebeharrak bere gain hartzera behartuta. Hungariar gutxiengoaren elkarteak, Hungariarren Aliantza Demokratikoak (DAHR) Gutxiengo Nazionaleri eta Komunitate Autonomoei buruzko Lege Proiektua aurkeztu zuen 1993an, baina ez dago onartuta. Errumaniako Konstituzioak dio (6. artikuluan) gutxiengo nazionaletako kideen babesa bermatzen duela, baina ez du zehazten gutxiengo horiek zein diren. Konstituzioaren arabera, halaber, herritar guztiek bermatuta dute jatorri etnikoaren arabera diskriminaziorik eza (30 eta 31. artikulua). 2003ko urrian egindako

erreferendum nazionalen, Konstituzioa berrikusi zuten, eta agintaritzarekiko harremanetan beren hizkuntza erabiltzeko eskubidea onartu zitzairen gutxiengoei, baldin eta komunitate lokal bateko biztanleriaren parte handi bat hartzen badute. Era berean, gutxiengoek auzietan beren ama hizkuntza erabiltzeko eskubidea ere onartu zen. 2001eko Administrazio Publikoaren Legearen arabera, gutxiengo nazional edo etniko bateko kideek bizigune jakin bateko biztanleriaren %20 baino gehiago hartzen badute, eskubidea izango dute kaleko seinaleetan, eskoletan eta prozedura ofizialetan beren ama hizkuntza erabiltzeko. Halaber, biztanleen %20 baino gehiago gutxiengo batekoak diren herrietan gutxiengo horren hizkuntza eskatzen hasi dira, berriki, polizian sartzeko. 2002ko erroldako azken datu ofizialen arabera –2003ko uztailan argitaratu zituzten–, gero eta herri gutxiagok betetzen dituzte gutxiengoaren eskubideak aitor diezazkieten bete beharreko baldintzak.

Gutxiengo nazionalak herritarrek gutxiengoaren eskubideak gauzatzeko aukera ziurtatzeko, gobernuak gutxiengoei dagozkien auzietarako bulego eta erakunde ofizialak sortu ditu: Gutxiengoaren Departamendua, Kultura Ministerioaren mende diharduena, eta Gutxiengo Nazionalak Babesteko Gobernuaren Departamendua. Hezkuntzari loturiko jarduerak ere antola daitezke gutxiengo nazionalen hizkuntzetan, Hezkuntza Legearen Zuzenketei esker. Izan ere, 1999. urteko lege horri egindako zuzenketei bidez, hizkuntza gutxiengoek aukera dute beren unibertsitate pribatuak sortzeko. Oraingoz, bi hungariar unibertsitate sortu dituzte. Etnien Arteko Harremanetarako Departamenduak, bestalde, Bigarren Hezkuntzarako aleman, hungariera eta serbierazko zenbait testu liburu finantzatzen ditu. Ijitoen Bulego Nazionala zabaldu eta Ijito Estrategia abian jarri zuten, bestalde, 2001. urtean; ekimen horren helburu nagusiak dira ijitoen artean osasuna sustatzea, lan merkatutarako sarbidea eskaintzea eta hezkuntza arloan esku hartzea.

Ijito Estrategiari dagozkion beste arlo batzuetan ez da aurrerapen handirik egin, politika garbirik ezaren eta diru faltaren ondorioz.

8.4.- GUTXIENGOEN KOMUNIKABIDEEN LAGUNTZA

Konstituzioak adierazpen askatasuna eta informaziorako eskubidea jasotzen ditu (Konstituzioaren 30 eta 31. artikulua), eta eskubide horietaz dioena are gehiago zabaldu zen Irrati-telebistaren Legearen bidez (1993ko maiatzaren 21eko 48. legea). Estatuak hizkuntza gutxituetako zenbait egunkari, aldizkari eta libururen argitalpena finantzatzen du, bai Gutxiengo Nazionalen Kontseiluaren bidez –erakunde horrek Gutxiengo Nazionalak Babesteko Departamenduaren mende dihardu– bai Kultura Ministerioaren bidez. Hizkuntza gutxituetan ehun eta hogeita hamar aldizkari inguru argitaratzen dira, orotara.

Gutxiengo nazionalak bermatuta dituzte saio batzuk telebista eta irrati nazionalen eta eskualdeko estudio batzuen bidez. Gutxiengo nazionalen hizkuntzetan emititzen diren saioek astean hogeita lau ordu eta hogeita minutuko tarte hartzen dute, hungarierari dagokionez, eta hogeita lau ordu eta berrogei minutukoa, alemanari dagokionez. Cluj-Napoca, Targu Mures, Timisoara eta Constantako irrati-telebistako estudio lokalek hungariar, alemaniar, serbiar, eslovakiar, txekiar, bulgariar, greziar, turkiar, tatarar eta errusiar gutxiengoaren ama hizkuntzetan emititzen dute. *Tradizio eta balio kulturalak Errumanian, Kultura arteko almanaka, Tradizioak* dira gutxiengo nazionalentzat eta errumanieraz bestelako hizkuntza batzuetan irratan ematen dituzten zenbait saio.

9.- ESLOVAKIA

9.1.- DATU DEMOGRAFIKOAK - ERROLDA

Eslovakia errepublika burujabea da 1993. urteaz gero. Historian zehar, Austriako monarkiaren esku egon zen Lehen Mundu Gerraren amaiera arte, eta Txekoslovakiako Errepublika ohiaren barruan gero; horren ondorioz, osaera etniko oso konplexua du. Errepublikak 5.430.033 biztanle ditu (2003ko uztailleko est.), horien %85,5 dira eslovakiarrak, eta herrialdeko gutxiengo etniko nagusiak hauek dira: hungariarrak (%9,7), ijitoak (%1,7), txekiarrak (%0,8), ruteniarrak (%0,4), ukrainarrak (%0,2), alemanak (%0,1) eta poloniarrak (%0,1). Nolanahi ere, gobernuak eta gutxiengo nazional horietako kideek Eslovakiako gutxiengo nazionaletako biztanleriaz emandako datu estatistikoak ez datoz bat, eta hori "eragozpen handia da estatuak gutxiengo nazionaletako pertsonen berdintasun erabateko eta eraginkorra lortzeko neurriak asmatu, ezarri eta bideratzeko." Adibidez, 2001eko erroldaren arabera 89.920 lagun zeuden beren burua ijitotzat zutenak, baina hainbat agentzia eta nazioarteko erakunderen arabera, benetako ijito kopurua 380.000 eta 500.000 artekoa zen, biztanleria guztiaren %7-9 alegia.

9.2- GUTXIENGOEN KOKAPENA

Eslovakian, bulgariar, kroaziar, txekiar, alemaniar, hungariar, judu, moraviar/silesiar, poloniar, ijito, ruteniar eta ukrainarrei aitortzen zaie gutxiengo nazional izaera. Errusiar gutxiengoari "berriki garatzen hasitako gutxiengo nazionalaren" estatusa aitortu diote, baina 2001eko herritarren erroldan etnia horretako herritarrek ez zuten izan gutxiengo horretako kide zirela adierazteko modurik. Ijito herria herrialdeko ipar-ekialdeko mendialdeetan bizi da, eta gutxiengo horretako kide asko herri eta hirien kanpoaldean. Hungariarrak, ofizialki herrialdeko gutxiengo etniko handiena osatzen dutenak, Eslovakiaren hegoaldeko muga inguruetan daude kokatuta. Alemaniarrak Karpato Mendietako eskualde zabalean bizi dira, Eslovakia Ekialdeko Kosice hirian nagusiki. Ukrainarrak eta ruteniarrak ere badira eskualde horretan. Poloniarrak Eslovakia

iparraldean bizi dira, Goi Tatras Mendien eskualdean. Kroaziar gutxiengoa herrialdearen hegoaldeko lau herritan sakabanatuta dago. Eta judu gehienak Bratislava eta Kosice hiritan bizi dira.

9.3.- GUTXIENGOEI BURUZKO LEGEZKO XEDAPENAK

Eslovakiako Errepublikako Konstituzioak debekatu egiten du jatorri etnikoaren arabera diskriminazioa, eta berdintasunaren printzipioa aldarrikatzen du (6. artikulua). Edonork du, Konstituzioaren arabera, errolda osatzean bere naziotasuna eta erlijioa askatasunez aukeratzeko eskubidea. Ijitoek, adibidez, hungariar edo eslovakiar naziotasuna aukera dezakete, norberak nahi duenaren arabera. Are gehiago, Konstituzioak eskubidea ematen die gutxiengoei beren kultura garatzeko, gutxiengo edo etnia horretako gainerako kideekin bat eginik; hizkuntza gutxitu horretan informazioa zabaltzeko eta jasotzeko; gutxiengo elkarteak sortzeko; eta hezkuntza eta kultura arloetan jarduteko erakundeak sortu eta mantentzeko (34. artikulua). Gutxiengo nazional bateko kide diren Eslovakiako Errepublikako herritarrek eskubidea dute, hizkuntza ofizialaz gainera, beren hizkuntza nazional gutxitua erabiltzeko (Eslovakiako Errepublikako Hizkuntzari buruzko 270/1995 Lege Estatala, 1. atala, 4. paragrafoa, Bil.). Hala ere, 1999ko Hizkuntza Gutxituen Erabilerari buruzko Legeak talde gutxituaren hedaduraren mende jartze du hizkuntza gutxitua erabiltzeko eskubidea. Izan ere, lege horren arabera, bizigune jakin bateko biztanleen %20 gutxiengo batekoak direnean jarri ahal izango dira kaleko seinaleak bi hizkuntzetan eta erabili ahal izango dute gutxiengo horretako kideek hizkuntza gutxitua agintari lokalekiko harreman ofizialetan (Hizkuntzari buruzko Legearen 2. artikulua). Kontuan harturik ijito gutxiengoak dituela diskriminazio eta integrazteko zailtasun handienak, gobernuak Ijitoen Diskriminazioaren Kontrako Estrategia jarri zuen abian 1999. urteko irailean, gutxiengo horretako herritarrek benetako berdintasun sozio-ekonomikoa izan dezaten.

Herrialdeak onespena eman die bai Hitzarmen Markoari bai Hizkuntza Gutxituen edo Eskualdeko Hizkuntzen Europako Itunari, eta bere burua behartu du "eskualdeko hizkuntza edo hizkuntza gutxituen estatusa" aitortzera honako hizkuntza hauei: bulgariera, kroaziera, txekiera, alemana, hungariera, poloniera, romania, ruteniera eta ukrainera.

9.4.- GUTXIENGOEN KOMUNIKABIDEEN LAGUNTZA

Gutxiengoek ziurtatuta dute herrialdeko politika, gizarte eta kultura arloko bizitzan eraginkortasunez esku hartzeko modua, legeak bermatzen baitu gutxiengo nazionalen herritarren hedabideetarako sarbidea (Irrati-telebista Legea, 308/2000, bil.; Eslovakiako Irrati Legea, 255/1991, bil.; Eslovakiako Telebista Legea, 254/1991 bil.). Irrati-telebista publikoak behartuta daude kultura nazionala nahiz gutxiengo kulturak sustatzera. Praktikan, irrati eta telebista publikoetan emititzen dute hungariar, ukrainar, ruteniar, alemaniar eta ijito gutxiengo nazionalen hizkuntzetan. Horrez gainera, Eslovakiako *Bratislava* Telebistaren barruan, Hungariar Programazio Zentroak hungariar gutxiengoari zuzendutako emanaldiak eskaintzen dihardu, 1999. urteaz gero. Era berean, inguruko herrialdeetako irrati eta telebista kate askotako saioak entzun eta ikusteko aukera dago. Eslovakia hegoaldean bizi diren hungariarrek Hungariako Telebistako zenbait saio ikus ditzakete, batez ere kate komertzialenarenak. Bestalde, argitalpen inprimatu asko, aldizkari nahiz bestelakoak, plazaratzen dira estatuaren laguntzarekin. Hungariar gutxiengoak egunkari bat argitaratzen du hungarieraz, baita *Vasarnap* deritzon politika gaietarako astekaria ere. Eslovakian hungarieraz plazaratzen diren agerkarietan aipatzekoak dira, orobat, nekazarietarako hilabetekari bat, *Jo Gazda*; *Ifi* gazte aldizkaria; eta *Tucsok* haur agerkaria.

10.- ESPAINIA

10.1.- DATU DEMOGRAFIKOAK - ERROLDA

Espainiak 40.217.413 biztanle ditu (2003ko uztailleko est.). Herrialdearen osaerari dagokionez, ez daude etnia asko, baina zenbait hizkuntza komunitate bereizten dira, gainerako biztanleenez bestelako ezaugarri kulturalak dituzten lau autonomia erkidegotan: katalana, galegoa, euskara eta valentziera dira erkidego horietako hizkuntza ofizialak. Txosten honetan, komunitate bereizitzat hartuko ditugu andaluziarrak, euskaldunak, katalanak, galegoak eta ijitoak.

10.2- GUTXIENGOEN KOKAPENA

Espainia herrialde berezia da gutxiengoei dagokienez, ijito gutxiengoa baita gutxiengo nazional gisa onartuta dagoen bakarra, nahiz eta herrialdean hainbat kultura eta herri bizi izan diren historian zehar eta, horren ondorioz, askotariko etnien nahasketa dagoen. Estatuan berrogeita hamar probintzia daude, hamazazpi autonomia erkidegotan (hamabost penintsulan eta bi itsasoz haragoko uhartedietan) eta Afrikan dauden bi hiri autonomotan (Ceuta eta Melilla) banatuta; erkidego horietako batzuetan indar handia dute estatutik bereizteko asmoek. Autonomia erkidegoek autogobernurako eskumenak dituzte. Gainera, Euskadi, Katalunia, Galizia eta Andaluzia komunitate "historikotzat" hartuak dira, eta horiei eginkizun gehiago betetzeko eskumena aitortzen zaie beste erkidego batzuei baino, besteak beste erkidegoko lehendakariak erkidegoko hauteskondeak noiz egin erabakitzekoa (gehienez ere 4 urtean behin egin behar badira ere). Andaluzia Iberiako Penintsularen hegoaldean dago. Euskadi, iparraldean, Frantziarekin muga egiten duela. Kataluniak ere Frantziarekin egiten du muga, herrialde horren hego-ekialdeko muturrean hain zuzen; erkidego horrek hartzen du Espainiako

lurraldearen %6,5, eta bertan bizi dira Espainiako biztanle guztien %15,5. Galizia ipar-mendebaldeko muturrean dago; lurraldearen %6 hartzen du, gutxi gorabehera. Euskadi eta Katalunia aberatsak, urbanizatuak eta industrializatuak dira, eta Galizia, berriz, nekazaria eta pobrea da. Bestalde, gaur egun Espainian 600.000 eta 650.000 bitarte ijito bizi dira, estimazioen arabera. Espainiako ijitoen komunitatea ez da nomada, oro har, eta ez daude estatuko lurralde guztian berdin banatuta. Ijito talde handienak Andaluzia (%45), Valentzia eta Murtziako autonomia erkidegoetan bizi dira, eta hiri nagusietan, Madrilan, Bartzelonan, Sevillan, Granadan, Valentzian eta Zaragozan.

10.3.- GUTXIENGOEI BURUZKO LEGEZKO XEDAPENAK

Espainia monarkia parlamentarioa da, 1978an demokrazia ezarri zenetik. Eskualdeek indar handia dute harrezkero, eta erkidego bakoitzak bere ordezkariak aukeratzen eta izendatzen ditu estatuko parlamenturako (Senatua) eta behe ganberarako (Diputatuen Kongresua); bi ganberaz osatutako parlamentua (Gorte Nagusiak) du Espainiak, beraz. Autonomia erkidego bakoitzak bere parlamentua du, eginkizun exekutiboak eta administratiboak betetzen dituen, eta erkidegoko parlamentuak aukeratzen du bertako gobernuko lehendakaria. Erkidegoek autogobernurako dituzten eskumenen artean, aipatzekoak dira hezkuntzari, osasunari, kulturari eta etxebizitzari buruzko erabakiak hartzekoak. Baina eskualdeei zenbait aginpide eman zaizkien arren, Euskadik eta Kataluniak autonomia handiagoa eskatzen dute.

Hitzarmen Markoaren eta Hizkuntza Gutxituen edo Eskualdeko Hizkuntzen Europako Itunaren xedapenek gutxiengoak eta eskualdeko hizkuntzak babestera behartzen dute estatua. Bada, Hitzarmen Markoari dagokionez, Espainiak ijitoak soilik onartu du gutxiengo moduan, eta ukatu egin die izendapen hori herrialdea osatzen duten gainerako komunitateei. Nolanahi ere, Hizkuntza

Gutxituen edo Eskualdeko Hizkuntzen Itunaren arabera, eskualdeko hizkuntzen sustapena bermatzen du. Konstituzioak legearen aurreko berdintasuna aldarrikatzen du espainiar guztientzat, eta debekatu egiten du jatorri, arraza, sexu, erlijio, iritzi edo beste inolako ezaugarri pertsonalen ondoriozko diskriminazioa (14. artikulua). Konstituzioak espainiar herritartasuna aitortzen die ijitoei, eta eskubide eta askatasun guztiak. Francoren diktaduraren garaian, Espainiako hizkuntza guztiak, gaztelania izan ezik, debekatuta egon ziren, baina gaur egun lege asko daude hizkuntza horien erabilera arautzen dutenak, eta honela dio Konstituzioaren xedapen batek: "Espainiako hizkuntzen ugaritasuna bereziki zaindu eta babestu beharreko ondare kulturala da" (3.3. artikulua). Era berean, Espainiako Konstituzioak dio gaztelania dela herrialdeko hizkuntza ofiziala (3. artikulua), eta espainiar guztiak behartuta daudela hizkuntza hori ikastera eta hizkuntza hori erabiltzeko eskubidea bermatzera. Nolanahi ere, autonomia erkidegoei beren estatutuetan bigarren hizkuntza ofiziala ezartzeko eskubidea aitortzen die (148. artikulua, 17. lerro.). Espainian, gaztelania hitz egiten dute herritarren %74k. Katalana %17k, galegoa %7k, eta euskara %2k. Autonomia erkidego batzuetako estatutuen xedapenetan bi hizkuntzak agertzen dira lurralde horretako hizkuntza ofizial gisa, adibidez, Asturiasko Printzerriko Estatutuan, Aragoiko Autonomia Erkidegoko Estatutuan, Valentziako Eskualdeko Estatutuan, 1979ko Kataluniako Autonomia Estatutuan, 1981eko Galiziako Autonomia Estatutuan eta 1979ko Euskadiko Autonomia Estatutuan. Euskara Espainiako iparraldeko erdialdean hitz egiten dute, Euskadin, 600.000 lagunek gutxi gorabehera. Hizkuntza horren erabilera estandarizazioa eta erabilera Euskararen Normalizaziorako Legeak (Estatutua, 10/1982) arautzen ditu. Galegoa 1981ean izendatu zuten Galiziako hizkuntza ofizialkide, eta bi milioi hitzun inguru ditu. Galegoaren Estandarizazio Linguistikoaren 1983ko Legeak dioenez, galegoa hizkuntza ofiziala da eskualde hartako administrazioan. Gaztelania

eta katalana ere ofizialkide dira Katalunian, 1979az gero. Katalana dute ama hizkuntza ia sei milioi lagunek, eta Kataluniako Hizkuntzaren Estandarizazioaren 7/1983 Legeak arautzen du hizkuntza horren erabilera. Katalana sustatzeko legea 1997an onartu zuten, eta lege horren xedapenen arabera, katalana erabil daiteke, gaztelaniarekin batera, auzietan eta gobernu zentralaren bulegoetan, eta konpainiak ere behartzen ditu katalana erabiltzera. Estatuko Hezkuntza Legeak autonomia erkidegoen esku uzten du curriculum osatzeko ardura. Horrenbestez, Erkidegoetako Hezkuntza Legeek arautzen dute eskualdeko hizkuntzen eta kulturen ikaskuntza eta zabalkundea. Aginte Judizialari buruzko 6/1985 Legearen arabera, prozedura judizialetan eskualdeko hizkuntzak erabil daitezke (231. atala). Antzeko xedapenak ditu, halaber, Prozedura Zibileko 1/2000 Legeak eta Prozedura Kriminaleko 2/1992 Legeak. Era berean, autonomia erkidego bakoitzak bere legedia du administrazioan, hezkuntzan eta epaitegietan eskualdeko hizkuntzak izan beharreko erabilerari buruz.

10.4.- GUTXIENGOEN KOMUNIKABIDEEN LAGUNTZA

Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV) irrati-telebistak katalanez ematen ditu bere saioak. Kataluniako Parlamentuak eratu zuen erakunde hori (Kataluniako Irrati-telebistaren Legea); hori izan zen Kataluniako Parlamentuak onartutako lehen legeetakoa, 1983koa. Espainiako telebista estatalaren (TVE) programazioan ere badira katalanezko saio batzuk. Era berean, *Radiotelevisión Española (RTVE)* erakunde publikoaren baitako lau irrati katek katalanez soilik egiten dituzte emanaldiak. Egunkari asko daude, bestalde, katalanezkoak (*Avui, El Punt, Diari de Girona, eta Diari de Lleida, Nou Diari* eta *El 9 Nou*). Halaber, *El Periódico de Catalunya* espainierazko egunkariaren katalanezko bertsioa ere argitaratzen da. Valentziako irrati-telebista publikoak,

Canal Nouk, telebistako programazio guztiaren %70 eskaintzen du valentzieraz, eta ia osorik irratiko programazioa.

Euskadiko gobernu autonomoak irrati-telebista publiko bat sortu zuen 1982an (*ETB*), eguneko 24 orduetan euskaraz emititzen duena. *Euskadi Irratiak* euskarazko saioak soilik egiten ditu. Bestalde, *Berria* egunkari nazionala eta *Argia* astekari nazionala argitaratzen dira, beste zenbait hilabetekariz gainera.

9/1984 Legearen bidez, Galiziako telebista publikoa sortu zuten (astean ehun eta hamabost orduko emisioa galegoz). *Radio Autónoma Galega* galegozko irrati publikoa da. Badira, halaber, zenbait telebista eta irrati kate pribatu, galegozko saioak egiten dituztenak. Idatzizko argitalpenei dagokienez, aipatzekoak dira *O Correo Galego* egunkaria eta *A Nosa Terra* astekaria, beste zenbait aldizkarirekin batera).

Romani hizkuntzari ofizialtasunik aitortzen ez zaion arren, badute beren hedabideak eratzeko askatasuna. Romani hizkuntzako argitalpenei diru laguntzak ematen dizkiete nazioko gobernuak eta eskualdeetako agintek.